

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, екологічні аспекти, екологічний стан земель Львівської області, раціональне землекористування.

Dudych G. Environmental aspects of agricultural land Lviv region

The analysis of the main environmental aspects of agricultural land Lviv region. The basic negative processes caused by agricultural land use area. The causes of the deterioration of the environment farmland are shown. Shows some features Lviv region, it is necessary to consider the organization of land use. Certain measures to preserve the ecological balance in the use of agricultural land, taking into account natural and economic characteristics and conditions of the Lviv region.

Key words: agricultural land use, environmental issues, environmental condition of land Lviv region, rational land use.

Дудыч Г. Экологические аспекты сельскохозяйственного землепользования Львовской области

Проведен анализ основных экологических аспектов сельскохозяйственного землепользования Львовской области. Установлены основные отрицательные процессы, обусловленные сельскохозяйственным землепользованием области. Установлены причины ухудшения экологического состояния земель сельскохозяйственного назначения. Приведены особенности Львовской области, которые необходимо учесть при организации использования земель. Предложены некоторые меры по сохранению экологического равновесия при использовании земель сельскохозяйственного назначения с учетом природно-экономических особенностей и условий Львовской области.

Ключевые слова: сельскохозяйственное землепользование, экологические аспекты, экологическое состояние земель Львовской области, рациональное землепользование.

УДК 631.11:332.3

**ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ НОВОСТВОРЕНИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

*Ю. Шкурченко, к. т. н., З. Котик, к. т. н.
Національний університет "Львівська політехніка"*

Постановка проблеми. Земельна реформа в Україні є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної у зв'язку з переходом до ринкових відносин. Завданням цієї реформи є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну, комунальну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм власності і господарювання на землі, формування багатуокладної економіки ринкового типу, раціонального використання і охорони земель [1; 2].

Зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Здійснення земельної реформи забезпечується поетапною реалізацією комплексу правових, економічних, технічних і організаційних заходів. Створюються умови для розвитку всіх форм господарювання на землі [2].

Відповідно до статті 79 Земельного кодексу України земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться. Право власності на земельну ділянку поширюється на простір над та під поверхнею ділянки на висоту і глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Безпосереднім об'єктом правового регулювання використання земель виступає певна визначена територія, що є просторовою сферою діяльності суб'єкта, де він може займатися виробництвом, зведенням будинків, виробничих споруд та інших об'єктів, потрібних для обслуговування основної діяльності.

Для земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення характерне використання їх як засобу виробництва (виращування сільськогосподарської продукції та деревини), а не тільки як просторово-операційного базису, що властиве всім категоріям земель.

Специфічними ознаками земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які характеризують їх як об'єкт земельних відносин, є: обмеженість площі, локалізованість за місцем розташування – вони є нерухомим об'єктом і основним способом виробництва в сільському господарстві.

Земельні ділянки і права на них, а також нерозривно пов'язані із земельними ділянками об'єкти (грунти, замкнені водойми, ліси, багаторічні насадження, будинки, споруди тощо), переміщення яких без шкоди їх призначенню неможливе, повинні перебувати в обігу неподільно, якщо інше не передбачено законом [15 – 18].

Мета використання земельної ділянки визначається органами місцевого державного управління або органами місцевого самоврядування під час надання конкретної земельної ділянки. Про це зазначається в документах, які засвідчують права на землю, а також у документах державного земельного кадастру і державної реєстрації [3]. При цьому неприпустимою є самовільна зміна дозволеного використання земельної ділянки. Вимоги щодо дозволеного використання земельної ділянки є частиною галузей законодавства, у складі яких вони регламентуються докладніше [10 – 14].

Важливою характеристикою земельної ділянки як об'єкта правового регулювання є площа. Визначаючи розміри земельних ділянок, наданих у власність (користування), органи влади мають враховувати природно-економічні, екологічні та соціальні умови на основі рекомендацій науково-дослідних установ, нормативних документів у галузі землеустрою.

Таким чином, земельна ділянка виступає як персоніфікована частина земельних ресурсів, що визначається як частина простору, межі якої виділяються на поверхні землі і щодо якої закріплюються права на володіння, користування та

розпорядження цими ресурсами певним учасником або учасниками земельних відносин.

Одним із провідних інструментів правового захисту земель, а також забезпечення їх раціонального використання та охорони є встановлення цільового призначення земельних ділянок.

Землями сільськогосподарського призначення визначаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

До земель сільськогосподарського призначення належать сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сінокоси, пасовища, перелоги) та несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи, прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду), землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо.

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування:

- громадянам – для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокошіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;
- сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам та загальноосвітнім школам – для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;
- несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян – для ведення підсобного господарства.

Земельний кодекс України закріплює пріоритет земель сільськогосподарського призначення. Землі, визначені в установленому порядку придатними для потреб сільського господарства, насамперед повинні надавати для сільськогосподарського виробництва.

Придатність земель для потреб сільського господарства визначається землевпорядними фондами на підставі даних державного земельного кадастру [3]. Для несільськогосподарських цілей землі сільськогосподарського призначення можна вилучати тільки у випадках, коли немає інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практично на території України до початку реформи були вже сформовані землекористування сільськогосподарських підприємств зі стабільною організацією території всіх угідь, а господарства забезпечені проектами внутрішньогосподарського землеустрою.

У результаті проведення земельної реформи, зокрема передачі земель колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств у землі запасу сільських, селищних, міських рад, при проведенні інвентаризації земель зменшилися площі сільськогосподарських угідь цих підприємств, а також відбувся перерозподіл категорій земель при встановленні меж сільських, селищних рад [5 – 9].

Окрім того, у сільськогосподарських підприємствах України відбувається також процес паювання земель між членами сільськогосподарських підприємств і на базі земельних часток (паїв) на засадах приватної власності на землю та майно формуються нові сільськогосподарські підприємства ринкового типу різних форм господарювання.

Створюються нові господарства, невеликі за розміром. Водночас близько десяти відсотків земель комунальної власності резервуються для виділення земельних часток (паїв) членам колективу, які виявили бажання індивідуально вести товарне сільськогосподарське виробництво. Потрібно також відзначити, що в реструктуризованих підприємствах є землі державної власності (резервний, лісовий, водний фонди, землі природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення, що залишені в постійному користуванні новостворених сільськогосподарських підприємств, які мають свій, відмінний від земель комунальної власності, характер використання.

Постановка завдання. Усе викладене кардинально змінює існуючу організацію території, ускладнює процес використання й поліпшення земельних угідь. Тому виникає необхідність у проведенні в кожному новоствореному підприємстві такої внутрішньогосподарської організації, яка б забезпечила:

- формування масивів сільськогосподарських угідь правильної конфігурації;
- оптимізацію збалансованої структури земельних угідь;
- впорядкування територій населених пунктів і виробничих центрів;
- розміщення оптимальної дорожньої мережі між новоствореними підприємствами;
- впорядкування територій земельних масивів першочергового поділу на земельні частки (паї) на орних землях і природних кормових угіддях;
- впорядкування території полів сівозмін і робочих ділянок;
- впорядкування території багаторічних насаджень;
- впорядкування території природних кормових угідь;
- удосконалення існуючих і створення нових культурних агроландшафтів;
- охорону земель від дії водної, вітрової ерозії та деградації ґрунтів;
- оптимальну структуру посівних площ;
- поліпшення використання і підвищення родючості ґрунтів;
- економічну ефективність внутрішньогосподарської організації території.

Виклад основного матеріалу. Проект організації території новостворених підприємств враховує специфічні особливості у використанні земель різних форм власності, якими користується новостворене господарство, а також ймовірні зміни у землекористуванні, у зв'язку з подальшим його розвитком і подрібненням у перехідний період.

Проект організації території розробляється на основі апробованих методів контурно-меліоративної організації території в ув'язці із суміжними новоствореними господарствами на території сільської (селищної) ради в цілому [4].

При організації території новостворених господарств:

- потрібно враховувати проектування польових сівозмін, де концентрується вирощування основних товарних сільськогосподарських культур, які доцільно розміщувати на землях однієї форми власності;

- у разі одночасного використання в сівозміні земель різних форм власності, орендованих земель останні повинні складати, як правило, окремі поля;

- найдоцільнішою є організація сівозмін з короткою ротацією і обмеженою кількістю сільськогосподарських культур, що дозволяє здійснювати поглиблену спеціалізацію. При цьому тривалість ротації сівозмін з культурами, що мають довгий період повернення на попереднє місце вирощування, вимагає розташування цих культур на половині поля з перемінним їх розміщенням на кожній половині через рік;

- сівозміни за можливості потрібно розміщувати біля населених пунктів з метою максимального наближення місць роботи до місць проживання населення.

При проектуванні враховують те, що біля кожного населеного пункту розміщується окрема сівозміна, залежно від рельєфу і ґрунтів, достатня за розмірами для забезпечення наявними працездатними повного виробничого циклу без залучення додаткової робочої сили. Під час організації території сільськогосподарських угідь новостворених господарств необхідно передбачити вільний зв'язок тваринницьких ферм, передусім великої рогатої худоби, з масивами пасовищ та орних земель з метою запобігання переміщення худоби через землекористування і землеволодіння суміжних господарств.

У кожному господарстві повинна проводитись організація території і використання земель має відбуватися з урахуванням екологічних вимог – щодо ґрунтів, рельєфу, забрудненості території, з обмеженнями, зумовленими ландшафтними особливостями, із заходами з освоєння і поліпшення сільськогосподарських угідь.

У порядку обґрунтування організації території сільськогосподарських угідь обчислюють умови забезпечення кормами худоби тваринницьких ферм, вихід валової продукції сільськогосподарських культур із полів сівозмін та багаторічних насаджень. При цьому визначають перспективи переробки цієї продукції, створення на селі допоміжних промислів, організації сервісних структур, а також визначають економічну ефективність організації новостворених господарств.

Висновки. Особливості географічного положення, природних умов (рельєф, водні і лісові ресурси, склад сільськогосподарських угідь) та історичного розвитку зумовили значні територіальні відмінності у сільському розселенні, розмірах і типах сільських поселень.

На сучасному етапі розвитку суспільства назріла потреба в глибокому вивченні питань взаємодії людини і природи, виявленні наслідків цієї взаємодії та розробці природоохоронних заходів. Проблема охорони природи та раціонального природокористування зумовлена інтенсивним розвитком техніки, швидким збільшенням кількості населення та всезростаючими негативними наслідками господарської діяльності людини, які призвели до порушення екологічної рівноваги

не лише в нашій державі, а й у багатьох регіонах світу. Однією з таких проблем є раціональне використання земель у сільському господарстві.

Бібліографічний список

1. Земельний кодекс України, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Про землеустрій : Закон України, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Про Державний земельний кадастр : Закон України, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
4. Методические рекомендации по разработке контурно-мелиоративной организации территории / Госагропром УССР, ВАСХНИЛ. – К., 1989. – 7 с.
5. Мицай М. А. Формування системи землекористувань сільськогосподарських підприємств в процесі земельної реформи / Мицай М. А., Пастернак В. І. – Львів : ЛДАУ, 1997. – 31 с.
6. Третяк А. М. Основи організації ефективного використання землі фермерськими господарствами / А. М. Третяк. – Чернівці : Від Дністра до Карпат, 1992. – 88 с.
7. Перович Л. М. Перспективи формування нових землекористувань на основі земельних часток (паїв) / Перович Л. М., Котик З. О., Панас Р. М. // Геодезія, картографія і аерофотознімання : міжвід. наук.-техн. зб. – Львів, 2006. – Вип. 67. – С. 57-59.
8. Перович Л. Впорядкування територій новостворених сільськогосподарських підприємств. Оптимізація використання земель реформованих сільськогосподарських підприємств / Л. Перович, З. Котик, Р. Панас // Геодезія, картографія і аерофотознімання : міжвід. наук.-техн. зб. – Львів, 2007. – Вип. 68. – С. 38-41.
9. Котик З. О. Впорядкування територій новостворених сільськогосподарських підприємств. Впорядкування територій орних земель / Котик З. О., Шкурченко Ю. В. // Геодезія, картографія і аерофотознімання : міжвід. наук.-техн. зб. – Львів, 2013. – Вип. 77. – С. 81-84.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України, 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
11. Цивільний кодекс України, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
12. Про планування і забудову територій : Закон України, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
13. Податковий кодекс України, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
14. Про охорону земель : Закон України, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
15. Котик З. Концепція «нерухома власність» / З. Котик // *Budownieztwo i inzynieria Srodowiska. Z. 29: Geodezja inzynieryjna i kataster w gospodarce narodowej.* – Rzeszow, 1998. – Т. 1. – С. 221-224.
16. Котик З. Поняття і форми права власності, підстави виникнення приватної власності / З. Котик // *Budownieztwo i inzynieria Srodowiska. Z. 29: Geodezja inzynieryjna i kataster w gospodarce narodowej.* – Rzeszow, 1998. – Т. 1. – С. 233-237.
17. Котик З. Обмеження права власності на нерухомість / З. Котик // *Budownieztwo i inzynieria Srodowiska. Z. 29: Geodezja inzynieryjna i kataster w gospodarce narodowej.* – Rzeszow, 1998. – Т. 1. – С. 225-227.
18. Котик З. Планування землевпорядкування при веденні містобудівного кадастру / З. Котик // *Budownieztwo i inzynieria Srodowiska. Z. 29: Geodezja inzynieryjna i kataster w gospodarce narodowej.* – Rzeszow, 1998. – Т. 1. – С. 228-232.

19. Про затвердження порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 502 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukurier.gov.ua.

Шкурченко Ю., Котик З. До питання організації територій новостворених сільськогосподарських підприємств

У кожному господарстві повинна проводитись організація території і використання земель має відбуватися з урахуванням екологічних вимог – щодо ґрунтів, рельєфу, забрудненості території, з обмеженнями, зумовленими ландшафтними особливостями, із заходами з освоєння і поліпшення сільськогосподарських угідь. Проект організації території враховує специфічні особливості новостворених підприємств у використанні земель різних форм власності, якими користується новостворене господарство, а також ймовірні зміни у землекористуванні, у зв'язку з подальшим його розвитком і подрібненням у перехідний період.

Впорядкування території орних земель новостворених сільськогосподарських підприємств полягає у створенні територіальних умов для підвищення культури землеробства, відновлення і примноження родючості ґрунтів і на цій основі збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції, а також раціонального використання техніки і трудових ресурсів.

У результаті проведення досліджень визначено основні вимоги до системи сівозмін. Обґрунтовано необхідність однорідності ґрунтових умов на території одиничного поля, як передумови врожайності культур, дотримання термінів посівів, зручності обробітку землі.

Визначено основні напрями збільшення обсягів виробництва продукції на землях сільськогосподарського призначення. Для захисту ґрунтів від ерозії, відтворення їх родючості і підвищення урожайності рекомендується застосовувати контурно-меліоративну організацію території, яка поєднує технологічні прийоми вирощування сільськогосподарських культур та диференціацію земельного фонду за групами земель.

Ключові слова: земельна ділянка, новостворені сільськогосподарські підприємства, земельні угіддя, землі сільськогосподарського призначення, впорядкування території, сівозміни, землекористування, землеволодіння.

Shkurchenko Y., Kotyk Z. On the question of organization area of new rural enterprises

On every economy the organization of territory and use of earths must be conducted taking into account the ecological requirements – by earths, relief, by muddiness of territory, with limitations by the conditioned landscape features, by measures on mastering and improvement of agricultural lands. The project of organization of territory takes into account the specific features of the accrued enterprises in the use of earths of different forms of own, which are in the economy, and also credible changes in land-tenure, in connection with subsequent his development and growing shallow in a transitional period.

The sorting area of arable land new rural enterprises is creating conditions for improving local farming culture, restoration and enhancement of soil fertility and on this basis, gross agricultural production and efficient use of equipment and manpower.

As a result, the research identified the key requirements for the system of crop rotation. The necessary things of soil conditions and area of a single field is a prerequisite yield crops, times of planting, cultivation.

There are the main directions of increasing volumes of production obtained on agricultural lands. To protect the soil from erosion, restoration of fertility and increase productivity encouraged to apply contour reclamation area organization that combines technological methods of growing crops and land resources of differentiation of land groups.

Key words: sorting areas, arable land, new rural enterprises, system of soil protection, the working area.

Шкурченко Ю., Котык З. К вопросу организации территорий новообразованных сельскохозяйственных предприятий

По каждому хозяйству должна проводиться организация территории, и использование земель должно вестись с учетом экологических требований относительно почв, рельефа, загрязнённости территории, с ограничениями, связанными с ландшафтными особенностями, мерами по освоению и улучшению сельскохозяйственных угодий. Проект организации территории учитывает специфические особенности новообразованных предприятий в использовании земель различных форм собственности, которыми пользуется новообразованное хозяйство, а также вероятные изменения в использовании земель, в связи с дальнейшим его развитием с измельчением в переходный период.

Упорядочение территории пахотных земель новообразованных сельскохозяйственных предприятий заключается в создании территориальных условий для повышения культуры земледелия, восстановления и приумножения плодородия почв и на основе этого увеличения валового производства сельскохозяйственной продукции, а также рационального использования техники и трудовых ресурсов.

В результате проведения опытов определены основные требования к системе севооборотов. Обоснована необходимость однородности земельных условий на территории одиночного поля, как предпосылки урожайности культур, соблюдения сроков посева, удобства обработки земли.

Определены основные направления увеличения объёмов производства продукции на землях сельскохозяйственного назначения. Для защиты земель от эрозии, восстановления их плодородия и повышения урожайности рекомендуется использование контурно-мелиоративной организации территории, которая предусматривает технологические приёмы выращивания сельскохозяйственных культур и дифференциацию земельного фонда по группам земель.

Ключевые слова: земельный участок, новообразованные сельскохозяйственные предприятия, земельные угодья, земли сельскохозяйственного назначения, упорядочение территории, севооборот, землепользование, землеуладения.